

Makale Künyesi (Araştırma): Ata, A. (2023). Ali Şir Nevaî ve dil. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 529-535.

<https://doi.org/10.32321/cutad.1348350>

ALİ ŞİR NEVAÎ VE DİL

Aysu ATA¹

ÖZET

Nevaî, manzum ve mensur eserleriyle yalnızca Çağatay edebiyatının değil bütün Türk edebiyatının önde gelen isimlerinden biri olmuştur. Orta Asya Türk yazı dili ve edebiyatının gelişmesinde büyük tesiri olan sanatçının eserleri yalnızca Türkistan'da değil birçok bölgede tanınmış ve okunmuştur. Nevaî, Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dili de kullanmış, iki dille de eserler vermiştir. 2022 yılının Şubat ayı, Ali Şir Nevaî'nin doğum ayının 581'inci yılıdır. Bu vesileyle, Ali Şir Nevaî Taşkent Devlet Özbek Dili ve Edebiyatı Üniversitesi'nde 23 Şubat'ta bir sempozyum düzenlenmiştir. Bu yazı, ilgili sempozyum için hazırlanan bildirin gözden geçirilmiş ve bazı eklemelerle genişletilmiş şeklidir. Günümüz Türk dili ve edebiyatının temel taşlarından biri olan Nevaî, dilin millî kimlik olduğunu ve egemenliğin ancak ve ancak millî olan dile sahip çıkarak edinileceğini yazdığı eserlerle ortaya koymuştur. 60 yıllık yaşamında Fars edebiyatının en büyük sanatçıları kendisine örnek alan Nevaî, onların eserlerine cevap olabilecek Türkçe eserler kaleme almıştır. İlk şiirlerinde Fanî mahlasıyla Farsça yazan sanatçı, Fars edebiyatının oldukça önemli simaları olan Nizamî, Emir Hüsrev, Câmî, Sâdî, Hafız-ı Şirazî ve Attar'dan etkilenmiştir. Fars edebiyatında Nizamî'nin başlattığı hamse geleneği Nevaî tarafından da devam ettirilmiştir. Türk edebiyatında ilk hamse sahibi ve ilk tezkire yazarı Ali Şir Nevaî'dir. Fars edebiyatının en önemli sufi şairlerinden biri olan Molla Câmî de Nevaî'nin hayatında önemli bir yere sahip olmuş ve sanatçının eserleri üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Nevaî'nin edebî çalışmaları bu dostluğun başlamasından sonra ortaya çıkmıştır.

Onun edebiyattaki olgunluğu ve dili kullanmadaki yetkinliği, sanat ve kültür faaliyetlerinin merkezi konumunda olan Herat'taki usta sanatçılar tarafından da takdir edilmiştir. Nevaî'nin yaşadığı dönemde yetişen sanatçılar Nevaî'ye kılavuzluk rolü biçmişlerdir. Sanatçı kimliğinin yanı sıra devlet adamlığı kimliğiyle de karşımıza çıkan Nevaî divan, mesnevi, tezkire, biyografi türlerinde eserler başta olmak üzere dinî, tarihî eserler, belgeler ve dille ilgili eserler kaleme almıştır. Yaklaşık otuz eseri bulunan Ali Şir Nevaî hem kendi dönemine hem de kendinden sonraki dönemlere yazdıklarıyla ışık tutmuştur.

Anahtar kelimeler: Ali Şir Nevaî, Herat, Hüseyin Baykara, Molla Cami, Babür Şah.

¹ Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Prof. Dr. ayata@ankara.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-3154-3270>

GİRİŞ

Çağatayca adı, Orta Asya’da beliren edebî dili adlandırmak isteğiyle Çağatay Han’ın 1241’de ölümünden çok sonra zamanın dilcileri tarafından ortaya atılmış, bununla Çağatay soyunun hüküm sürdüğü Batı Türkistan, Horasan ve Harezmi bölgelerinde yazılan eserlerin dili kastedilmiştir. Daha sonra bu ad, Çağatay edebî dilinin etkisi altında başka bölgelerde meydana gelen ve farklı özellikler gösteren eserlere de verilmiş, böylece Çağatayca genel bir ad olarak belirlenmiştir. XV. yy’ın ortalarından itibaren Ali Şir Nevaî ile olgunlaşan, klâsik şekle bürünen ve yaklaşık beşyüz yıl söz konusu bölgede devam eden ayrıca zaman zaman klâsikleşen Osmanlıcaya da etki eden Çağatayca için verilen başka bir adlandırma da “Nevaî tili”dir. Nevaî, *Mizânü'l-Evzân*’ın başında “Çağatay lafzı” için şunları söylemektedir:

“Acem şuarâsı ve Fürs füsehâsı her kaysı üslubda kim söz ‘arûsıga cilve ve nümayış birip irdiler; Türk tili bile kalem sürdüm ve her niçük ka‘idede kim ma‘nî ebkârıga zîb ü ârâyış körküzüp irdiler, Çağatay lafzı bile rakam urdum” (Eraslan, 1993, s. 11).

Yukarıdaki ifadede geçen “Türk tili” ve “Çağatay lafzı” kavramlarını ise *Mecâlisü'n-Nefâis*’te ayırdeder. *Mecâlis*’te Nevaî, Türkçe yazan şairlere “Türkî-gû” deyip Türk dilinden bahsederken “Türkî” ve “Türkçe” sıfatlarını kullanıp edebî dilden bahsederken ise *Mizân*’da olduğu gibi “Çağatay lafzı”nı kullanıyor.

Nevaî dönemine gelene kadar doğuda kullanılan Türkçe, Harezmi Türkçesi diye bilinir. Benim ihtisas alanım olan ve bu konuda yazdığım kitabıma “Çağatay Türkçesinin ilk devresi” şeklinde adlandırma yaptığım Harezmi Türkçesi eserlerinde kullanılan dil, belli bir dönem ve bölgenin diliydi. Harezmi Türkçesinin hâkim olduğu bölge, öneminden dolayı sık sık siyasî değişimler yaşasa da kültürel açıdan merkez olma önemini devam ettirmiştir. Bu nedenle kullanımda olan dile zaman zaman Karahanlıca, zaman zaman Uygurca, zaman zaman da Oğuz Türkçesi hâkim olmuştur. Yani Harezmi Türkçesi ve Çağataycaya geçişin temelleri böylece atılmıştır.

Böylesi bir açıklama, Harezmi Türkçesinin kullanımda olduğu bölgelerde yazılan eserlerdeki farklı özelliklerin var olmasını ortaya koymakla birlikte söz konusu değişikliklerin sosyal değişimler temelinde değerlendirilmesi sonucunu getirmiş ve toplum dilbilimini ön plana çıkarmıştır. XIII ve XIV. yy’larda Orta Asya’da edebî ürünler veren Türkçeyi tek bir ad altında toplamak kolay olmuyor. Bu durumu, Kaşgarlı 1072’de yazdığı *Dîvanu Lugati't-Türk*’te (DLT) son derece güzel aydınlatıyor. Bu açıdan bakılınca bölgede ortaya çıkan eserleri “Karışık dilli yani lehçeli eserler” olarak adlandırmak ne kadar doğru bir yaklaşım, bence tartışılabilir.

Yukarıda DLT’ten söz etmişken onun yazıldığı yer olan Bağdat ve Bağdat’tan doğan aydınlanma günlerine kısa da olsa bir göz atmamız yerinde olur. VII-VIII yy’da oluşmaya başlayan ve XIII-XIV. yy’a kadar doğu dünyasına altın çağını yaşatan Beytül-Hikme okulu yoluyla bilimsel anlamda bilinçlenme, bölgenin Bağdat’tan başlayıp Buhara’ya kadar devam eden, Horasan’ı da kapsayan bir bilim merkezine dönüşmesine sebep olmuştur. Özellikle Semerkant fen ve dinî bilimlerde, Herat ise sanat ve edebiyat konusunda öncü olmuşlardır. Bu öncülükte esas rol alan kişilerden biri olan Timur, savaşı niteliği ile önde olmasıyla birlikte her savaştan sonra savaştığı yerdeki bilim adamlarını toplayarak Semerkant’a getirmiştir. Timur’un bilgiye verdiği bu önem,

hocasının ayağını dibine gömülmesini istemesinde de görülür. Yani dönemin kültür merkezleri olarak buralara bilim adamları ve sanatçılar akın etmişler ve yazdıkları eserlerde yer yer Arapça, yer yer Farsça ve daha az olmak üzere farklı ağızlara dayanan Türkçeyi kullanmışlardır.

Orta Asya yazı dilindeki bu durum, Ali Şir Nevaî'ye kadar devam eder. Bu konuda, Timur İmparatorluğu hanedanından olup Nevaî'den 3 yıl önce doğan, çocukluk ve olgunluk çağlarını birlikte geçiren, biri hükümdar diğeri her zaman onun yanında olan, 1469'da sanat ve edebiyat hareketleriyle ün kazanan Herat tahtına oturan ve yaklaşık 40 yıl kararlı bir yönetim sergileyen, 1506'da Özbek Hükümdarına karşı sefere giderken öldürülen Hüseyin Baykara, can dostu için *Risale*'sinde şunları söyler:

“Türk tiliniñ ölgen cesediga Mesîh enfâsı bile rûh kiyürdi ve ol rûh tapkanlarga Türkî-âyîn elfâz târ u pûdın tokulgan hülle vü harîr kiydürdi ve söz gül-sitânda nev-bahâr-ı tab'ıdın revân-âsâ yağınlar bile rengâ-reng güller açtı ve nazm deryâsıga sehâb-ı fikretidin rûh-perver katreler bile gûnâ-gûn dürler saçtı. Her sınıf-ı şî'r meydânıga kim tekâver sürdi, ol kişverni tîg-i zebân ile öz hitta-i tasarrufıga kigürdi. Anıñ nazmı vafıda til kâsır ve beyân 'âciz turur” (Ertaylan, 1945, s. 10²).

Yukarıda vafedilen kişi yani Nevaî, “zeban kılıcı yani dil kılıcı” ile memleketi yani sadece ülkeyi değil bütün Orta Asya'yı kendine bağlıyor. Bunu kendisi “Divânımı Çin'den Tebriz'e kadar göndererek ülkeleri kalemimle fehtettim.” diye ifade ediyor.

Baykara'nın yukarıda “Türk dilinin ölmüş cesedine” diyerek söze başladığı metinde, sadece kendi döneminden önce gelen, çalışmamızın başında bahsettiğimiz, eserlerinde Harezmi Türkçesi özellikler gösteren Sekkâkî, Haydar, Atayî, Mukimî, Yakînî, Emirî, Gedâî ve Lütfî gibi şairlerce kullanılan Türk dilini kastetmiyor. Aynı zamanda bu ifade ile Türk dilinin geri plana itilip devrin *lingua franca*'sı olan dillerine yani Arapça ve Farsçaya meydanın bırakılması da anlatılıyor olsa gerek.

Bu konuda Nevaî, “Arap dili bütün dillerden fesahat ayini ile seçkin, belagat süslemesi ile mucizevidir. Hiç kimsenin bunda iddiası yoktur. Çünkü her şeyi bilen ulu ve yüce Tanrının düzgünlüğü insanı şaşkırtan kelamı o dil ile nazil, Hz. Peygamber'in mutluluk getiren hadisleri o söz ile varid olmuştur” (Barutcu, 1996, s. 201-202). Ayrıca Nevaî, *Muhakemetü'l-Lugateyn*'de Arapçadan sonra üç dil başta gelir ki bunlar Türkçe, Farsça ve Hintçedir, belagatlı olan Arapça ile ilkel bir hâlde kalan ve kendi çevresinden başka kullanılmayan Hintçe bir yana bırakılırsa geriye Türkçe ile Farsça kaldığı açıklamasını da yapar.

Timurlular devri, Fars edebiyatı ve İslamî İran kültürünün genişleme ve ilerleme bulduğu bir devirdir. Türk-Moğol devleti zamanında olduğu gibi, Timurlular devrinde de Farsça ilim dili sıfatı ile Arapçanın önemini azaltmış, resmî dil olarak Türkçenin yanında birinciliğini muhafaza etmiştir. Nevaî'ye göre kendisinden önce gelen yukarıda adları geçen Türkî-güy şairler istisnasız iki dil bilir fakat Farsçayı daha çok kullanırlardı. Yani Nevaî döneminde Farsça, edebî dil sıfatıyla hâkim durumdaydı.

Nevaî de ilk şiirlerini Fanî mahlasıyla Farsça yazmıştır. Farsça yazarken Fars edebiyatında zirveye oturan Nizamî, Emir Hüsrev, Câmî, Sâdî, Hafız-ı Şirazî ve Attar'dan

² Orijinal metnin sayfa numarasıdır.

etkilendiğini kendisi söylemiştir. Bunların içlerinde 1414 yılında doğan, Herat'taki Nizamiye medresesinde matematik, Arap edebiyatı, doğa bilimleri, İslam felsefesi okuyan, Semerkant'ta ise fen bilimleri konusunda öğrenim gören, Ali Kuşçu ile birlikte matematik problemleri üzerinde duran ve Fars edebiyatının en önemli sufi şairlerinden biri olan Molla Câmî, Nevaî'nin büyük dostudur. Nevaî onun yönlendirmesiyle Nakşibendi tarikatına girmiş, bu yakınlık aradaki dostluğun ilerlemesini sağlamış ve Nevaî'nin eserleri üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Nevaî'nin edebî çalışmaları asıl bu dostluğun başlamasından sonradır. Onun eserlerinin çoğunda bu dostluğu övdüğü görülür. Bu, Camî'nin 1492'de ölümüne kadar devam etmiş, ölümünden duyduğu acıyı Nevaî, Farsça yazdığı bir mersiye ile duyurmuş ve *Hamsetü'l-Mütehayyirin*'de Camî ile aralarındaki dostluk ve yakınlığı anlatmıştır.

Nevaî'nin ilk şiir dilinin Farsça olması, Farsçanın çok yaygın olduğu, gençlerin Fars diliyle gazel söylemeyi hüner saydıkları bir devirde son derece tabiidir. Böyle olmakla birlikte Türk şairleri, kendi içgüdüleri ile çevrelerinden gördükleri teşvikle Türkçeye yer vermişler, kendilerinden önce gelenlerin dilini işleyerek edebî türlerin hepsinde dikkate değer eserler vermişlerdir. Nevaî Türkçe yazmaya başlamasını *Muhakemetü'l-Lugateyn*'de "şuur sinnine kadem koymak" (Barutcu, 1996, s. 180) ile açıklamıştır. Bunda, yakın çevresinin etkisi büyüktür. Çocuk denecek yaşta şiire başlayan Nevaî, hece vezni ile şiir söyleyen babası Kiçkine Bahadır ile Kabilî mahlasıyla şiirler yazan dayısı Mir Sa'id ve Mir Sa'id'in oğlu Sabuhî mahlasını kullanan Mir Haydar ile Garibî mahlasıyla şiirler yazan dayısı Muhammed Ali'nin etkisi vardır. Nevaî babasının ölümünden sonra Baykara ile kendisinin koruyucusu olan, Türkçe şiirleri bulunan Sultan Ebulkasım Babür ile Kalender mahlasıyla şiir yazan ve Lütfî'yi okuyup örnek almasını telkin eden Seyyid Hasan Erdeşir'den fazlasıyla etkilenmiştir. Bu etkiyle Şahrüh, Ebulkasım Babür, Ebu Said ve nihayetinde Baykara zamanını görmüş, gazelleriyle ün kazanmış, dönemin en büyük Türkçe şiir ustası olarak bilinen Lütfî'nin bazı gazellerini Nevaî divanlarında tahmis etmiştir. Nevaî, *Mecâlisü'n-Nefâis*'te Lütfî hakkında zamanının söz sultanı (melikü'l-keîâm) olduğunu, Farsça ve Türkçede benzerinin bulunmadığını, bilhassa Türkçe'de şöhretinin bir hayli çok olduğunu ve Türkçe divanının meşhur olduğunu belirtir. Bazı matla'larının kimse tarafından söylenemeyecek derece şaşırtıcı ve güçlü olduğunu söyler (Aksu, 2016, s. 3). *Garaibü'-Sıgar* adlı divanında ise Lütfî'nin bir gazeliyle ilgili olarak "Eğer fırsatım olsaydı Fars ve Türk dillerinde yazdığım 10-12 bin mısralık şiirlerimi bu gazelle değiştirdim." demiştir.

Nevaî, Fars edebiyatında ilk iki sırada hamse yani "penc-genc" yazarları olan Nizamî ile Emir Hüsrev Dihlevî'nin hamseleri üzerine Abdurrahman Camî ile yaptığı konuşmadan sonra bu hevese kapılmıştır. Onun etkilendiği şairlerden bir diğeri Firdevsî'dir. Bu konuda Nevaî'nin "ata mesabesinde" tuttuğu Timur sülalesi emirlerinden olan Hasan Erdeşir'e yazdığı *Şikayet-name*'sinde şu açıklamalar yer alır: "Firdevsî *Şeh-name*'sini meydana getirmek için otuz yıl eziyet çektiğini söylüyor. Allah bana fırsat verse onun otuz yılda yaptığını ben otuz ayda yaparım. Nizamî hamsesini otuz yılda meydana getirmiş, bu benim için iki üç yıllık bir iştir (Levend, 1965, s. I-220)³."

³ Didi öz tili birle ol kân-ı genc
Anı dirge bolsa kaçan ragbetim

Ki sî sâl bürdem be Şeh-nâme renc
İrür ança Hak lutfidın kuvvetim

Türk edebiyatında pek çok şair, "penc-genc"e el atmışlarsa da içlerinden beş mesneviyi tamamlayan pek azdır. Nevaî'nin 1483-1485 yılları arasında tamamladığı hamsesinde ilk mesnevisi olan *Hayretü'l-Ebrâr*, Nizamî'nin *Mahzenü'l-Esrâr*, Emir Hüsrev'in *Matla'u'l-Envâr* ve Camî'nin *Tuhfetü'l-Ahrâr* isimli mesnevilerine cevap olarak kaleme alınmıştır. İkinci mesnevisi olan *Ferhâd u Şîrin*'i ise Nizamî ve Hüsrev-i Dihlevî'nin aynı isimli eserine naziredir. Hamsesi dışında kalan mesnevilerinden olan *Lisanü't-Tayr*'da da Attar'ın *Mantiku't-Tayr*'ından esinlenmiştir. Bu eserin giriş bölümünde, Attar'ın yazdığı eseri küçük yaşlardan beri Türkçeye çevirmek istediğini söylemiştir.

Devlet adamlığı yanında divan, mesnevi, tezkire ve biyografik, dinî, tarihî eserler, belgeler ile dille ilgili eserler olmak üzere yaklaşık 30 eseri bulunan Nevaî'nin sanatı, dönemin ve bulunduğu yerin de sanata ne derece önem verdiğini gösterir. O sanat ve bilimadamlarını meclisinden ayırmıyor, edebî sohbetlerde hakemlik yapıyor, kendisine sunulan eserleri düzeltiyor, şiire yeni başlayanlara yol göstericilik de yapıyordu. Sadece kendisi ününe ün katacak eserler ortaya koymakla kalmamış, çok zengin kütüphanesini herkese açarak sadece edebî eserlerin değil her konuda pek çok eserin meydana gelmesi için teşvik edici rol de üstlenmiştir.

Bu konuda, Nevaî ile aynı dönemde yaşamış, 526'da Delhi Sultanlığı'na son vererek günümüzdeki Afganistan, Pakistan ve Hindistan'ın kuzeyini kapsayan topraklarda üç yüz yıl devam eden Babür İmparatorluğu'nu kurmuş, soyu baba tarafından Timur, anne tarafından Cengiz Han'a dayanan, edebiyat tarihçilerince Çağatay Edebiyatının Nevaî'den sonraki en önemli şairi kabul edilen, hayatını hikaye ettiği, gezip gördüğü coğrafyaları ve kültürleri ayrıca tanıştığı insanları kronolojik olarak anlattığı eseri ile nesrin şaheser seviyesine yükselttiği başyapıt yazarı olan Zahiruddin Muhammed Babür (1483-1530), *Babürname*'de Ali Şir Nevaî'den şu satırlarla bahseder (Arat, 1987, s. 186-187).

“Musikide iyi şeyler bestelemiştir. Güzel nakışları ve güzel peşrevleri vardır. Fazıl ve hüner ehilleri için Ali Şir Bey kadar mürebbi ve hamî olan bir adamın hiçbir zaman zuhur ettiği malum değildir. Sazda ileri gelenlerden Üstat Kul Muhammed, Şeyh ve Hüseyin Udi, Ali Şir Bey'in terbiye ve himayesi ile bu derece terakki ve şöhret bulmuşlardır. Üstat Bihzat ve Şah Muzaffer resimde Ali Şir Bey'in gayret ve ihtimamı ile bu derece meşhur ve maruf olurlar. Bu kadar hayırlı işlerde pek az kimse bu derece muvaffak olabilir. Oğulsuz-kızsız ve karısız-ailesiz olarak dünyada tek başına ve bekar yaşadı. Önceleri mühürdardı, orta yaşlarında bey olup bir müddet Esterabad'de hükümet sürdü. Sonraları sipahiliği terketti. Mirza'dan hiç bir şey almazdı. Bilakis kendisi her sene Mirza'ya mühim miktarda hediye verirdi.”

Babür, yine aynı eserinde Nevaî için “emsalsiz bir adamdı. Türk dili ile o kadar şiir söylemiştir ki, kimse onun kadar çok ve güzel söylememiştir.” açıklamasını da yapar.

Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dili de kullanmış, iki dille de eserler vermiş olan Nevaî, ana konusu Türkçenin Farsçadan daha “üstün” bir dil olduğunu kanıtlamaya

Ki her niçe nutk olsa kâhil-serây

Bitilgey min otuz yılın otuz ay

....

Oyuz yıl ki anı Nizamî dimiş

Kaşımında irür ikki üç yıllık iş

çalıştığı eserini ölümünden iki yıl önce 1499 yılında tamamlamıştır. Onun son derece iddialı ve iddiasını elinden geldiğince kanıtlamaya çalıştığı eserinin adı *Muhakemetü'l-Lugateyn*, Türkiye Türkçesiyle söyleyecek olursak *İki Dilin Muhakemesi*'dir. Bu eseri değerlendirirken Nevaî'nin ömrünün sonlarına yaklaşan usta bir şair olduğu gerçeğini, en azından bu yazıda aktardığımız kadarıyla Babür'ün, Baykara'nın ve Molla Camî'nin onun için yazdıklarını lütfen hatırlayalım.

Burada, altı çizilmesi gereken bir nokta da bu iki dilin yani Türkçe ve Farsçanın ait dil gruplarının temel taşı olduğu gerçeğidir. Ayrıca Karahanlı hanedanından olan Kaşgarlı Mahmud, eşsiz nitelikte olan yazdığı eserin yazılış amacı olarak Türkçenin başka bir dille yani başka bir dil ailesinin temel taşı olan Arapçayla “at başı gittiğini” sergiliyor. Nevaî ise Türkçenin Farsça ile yarışabileceğini dillik delillerle ortaya koymaktadır. Onun gerek bu eseri gerekse diğer eserleriyle Türk diline yapmış olduğu en büyük katkı millî dil bilincini uyarmasıdır. Kısaca söyleyecek olursak Nevaî, Türk dünyasını Türk dilinde birleştiren önemli bir şair ve devlet adamıdır.

Çalışmamızda adları geçen Babür ve Baykara gibi hem devlet adamı olup hem dile bu derece değer veren ve Nevaî'den yaklaşık yedi yüzyıl önce II. Köktürk Hakanlarından Bilge Kağan da şu sözlerle Köktürk ulusunun Çinlilerin boyunduruğu altına girmelerinin temel nedeni olarak adlarından yani dillerinden uzaklaşmalarını gösterir: “Tabgaç bodunka beglik urı oğlın kul boltı eşilik kız oğlın küñ boltı türük begler türük atın ıttı tabgaçkı begler tabgaç atın tutupan tabgaç kaganka körmüş.” Benzer yaklaşımı Atatürk'te de görüyoruz. O da Türkiye Cumhuriyeti'ni kurar kurmaz Cumhuriyet'in devamlılığı ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasının yolu olarak dili yabancı diller boyunduruğundan kurtarmaya çalışmış ve 1932 yılında Türk Dil Kurumunu, 1935'te mensubu olmakla övündüğü Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ni kurmuştur.

Bu konuda ne söylersek söyleyelim Baykara'nın deyişi ile “til kâsir, beyan âciz turur” diyerek yazıma son veriyorum

KAYNAKÇA

- Aksu, C. (2016). Ali Şir Nevâyî'de Mevlana Lutfi tesiri (musammatlar). *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 54(54), 1-11.
- Arat, R. R. (1987). *Vekayi Babur'un Hâtıratı II*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ata, A. (2014). *Çağatay Türkçesinin ilk devresi, Harezm-Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Barutcu Özönder, F. S. (1996). *Muhakemetü'l-lugateyn*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 656.
- Doğan, C. (2022). *XIV ve XV. yüzyıl tarihî Türk yazı dillerinde lehçe karışmaları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1474.
- Eraslan, K. (1993). *Mîzânu'l-evzân*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 568.
- Ertaylan, İ. H. (1945). *Türk edebiyatı örnekleri II: Risale-i Sultan Hüseyin Baykara*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Levend, A. S. (1965). *Ali Şir Nevaî (4 Cilt)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 239.

ALİ ŞİR NEVAÎ AND LANGUAGE

ABSTRACT

February of 2022 is the 581st anniversary of Ali Şir Nevaî's birth month. On this occasion, a symposium was held at Ali Şir Nevaî Tashkent State Uzbek Language and Literature University on February 23. This article is a revised version of the paper prepared for the relevant symposium and expanded with some additions. Nevaî, one of the cornerstones of today's Turkish language and literature, has revealed with his works that language is a national identity and that sovereignty can only be acquired by protecting the national language. In his 60-year life, he took the greatest artists of Persian literature as an example and wrote Turkish works that could be an answer to their works. Nevaî who wrote her first poems in Persian under the pseudonym Fâni was influenced by the very important figures of Persian literature, Nizamî, Emir Hüsrev, Câmî, Sâdî, Hafız-ı Şirazî and Attar. The tradition of hamse (*combination of five masnavis*) which was started by Nizamî in Persian literature, was continued by Nevaî. The first hamse (*combination of five masnavis*) and the first tezkire (*collection of biographies*) in Turkish literature were written by Ali Şir Nevaî. Molla Câmî, one of the most important Sufi poets of Persian literature, also had an important place in Nevaî's life and it had a great impact on Nevaî's works. Nevaî's literary works emerged from the beginning of this friendship. His maturity in literature and his competence in using the language were appreciated by the master artists in Herat, which was the center of art and cultural activities at that time, and a guide role was assigned to Nevaî by those who were growing up. Nevaî, who appears as a statesman as well as his artist identity wrote works in the genres of divan, masnavi, tezkire, biography and religious, historical works, documents and language-related works. Nevaî who has approximately thirty works, shed light on both his own period and the periods after him with his writings.

Keywords: Ali Şir Nevaî, Herat, Hüseyin Baykara, Molla Cami, Babür Şah.